

RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
ADÁCS-NAGYFÜGED
TELEPÜLÉSEKET ÉRINTŐ ÖNTÖZÉSFEJLESZTÉSI BERUHÁZÁSHOZ

KÉSZÍTETTE: GUBA SZILVIA

SZÉCSÉNY

2025

Tartalom

1. A régészeti örökségvédelmi tanulmány tárgya	1. old
2. A kulturális örökségvédelmi tanulmány régészeti fejezetének célja	1. old
3. Törvényi környezet	2. old
4. Általános régészeti bevezető	3. old
5. A terület régészeti vizsgálatának módszerei	4. old
6. A vizsgált terület földrajzi bemutatása	5. old
7. A vizsgált terület környezetének történeti-régészeti bemutatása	7. old
8. Az érintett területek és közvetlen környezetük örökségvédelmi szempontú vizsgálata	10. old
9. Összefoglalás	18. old
10. Felhasznált szakirodalom	20. old
11. Nyilatkozat	21. old

1. Bevezetés – a régészeti örökségvédelmi tanulmány tárgya

A Water Enviro Kft. megbízásából Szanyi Sándor ügyvezető (székhely: 2025 Biatorbágy, Bocskai u. 18.) Örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésének feladatával bízta meg Guba Szilvia régészt, kulturális szakértőt 2025. júniusában. A hatástanulmány tárgyát az „Olga-Major Kft. által művelt mezőgazdasági területek Adács és Nagyfüged településeket érintő öntözésfejlesztése” elnevezésű beruházás tervezéséhez előírt, régészeti hatásvizsgálata képezte (hrsz.: Adács 099, 0100, 0102, 0103, 0130, 0131; Nagyfüged 051/2, 094, 095/6, 097) (vö. 7. ábra).

A hatástanulmány régészeti munkarésze Heves Vármegye Kormányhivatalában működő Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály határozatait megalapozó háttér szakanyag, amelynek javaslatait a hatóság figyelembe veheti, de attól eltérően is dönthet. A tanulmány feladata az érintett régészeti örökségi elemek számbavétele, állapotfelmérése, a változtatási szándékok ismertetése és örökségvédelmi hatáselemzése, a további szükséges, megelőző jellegű örökségvédelmi intézkedésekre vonatkozó javaslatok megfogalmazása.

A hatástanulmány elkészítéséhez a Megrendelő biztosította a területre vonatkozó előzménydokumentációt (tervezetet), valamint a tervezési terület digitális tervtérképét (dgt).

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy jelen munkát a „szerzői jogról” szóló 1999. évi LXXVI. tv. és a 2016. évi XCIII. tv. alapján szerzői jogi védelem illeti meg. A közölt adatok szerződéstől eltérő célra való felhasználása, régészeti lelőhelyre vonatkozó adatok nyilvánosságra hozása vagy továbbadása csak a szerző engedélyével, valamint a 47/2001. (III. 27.) Kormányrendelet szabályai szerint történhet. A tanulmányt csak annak megrendelője jogosult a szerződésben meghatározott célra felhasználni, de azt nem jogosult átdolgozni, azt mások részére végzett szolgáltatás vagy mások részére készített tanulmány részeként használni.

2. A kulturális örökségvédelmi tanulmány régészeti fejezetének célja

A kulturális örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészenek célja egységes keretben kezelni és láttatni a tervezési területre vonatkozó valamennyi régészeti jelentőséggel bíró információt (adattári, terepbejárási, légirégészeti, topográfiai, műszaki stb.), a teljes tervezési területen. Ezek elemzése alapján lehetőség nyílik a megelőző kutatások körébe vont területek pontos lokalizációjára, az elvégzendő régészeti feladatok szakmai specifikációjára, illetve fentiek nyomán – a különböző besorolású lelőhelyek kiterjedésére is tekintettel – a leghatékonyabb elméleti feltárási sorrend megalkotására, valamint a feltárások időbeni modelljének elkészítésére. Jelen döntéshozó hatástanulmány részletes tartalmát a 2001. évi LXIV. törvény 85/A §, továbbá a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018 (IV.9.)

kormányrendelet 83. § (1) b) és (2) da) valamint a 87. § (4), különösen a rendelet 15. melléklete szabályozza.

3. Törvényi környezet

A kulturális örökség elemeivel, a régészeti emlékekkel a következő törvények, kormányrendeletek és miniszteri rendeletek foglalkoznak, amelyek ebben a tárgykörben jogokat és köteleességeket rögzítenek:

A. Törvények, törvényerejű rendeletek

2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről

2001. évi XXVIII. törvény a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló, Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt UNIDROIT Egyezmény kihirdetéséről

1997. évi CXL. törvény (különösen a 38-49. §) a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről (különös tekintettel a földvárak és kunhalmok néven itt védett tájlelmékként szereplő lelőhelyekre).

1985. évi 21. törvényerejű rendelet a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott Egyezmény kihirdetéséről

1979. évi 2. törvényerejű rendelet a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által Párizsban az 1970. évi november hó 14. napján elfogadott Egyezmény kihirdetéséről

1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi Egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről

B. Kormányrendeletek

68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról

191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet az örökségvédelmi bírságról

47/2001. (III. 27.) Kormányrendelet a muzeális intézményekben folytatható kutatásról

149/2000. (VIII. 31.) Kormányrendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európa

Tanács tagállamai között, 1992.január 16-án kelt, Vallettában aláírt, a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről

439/2013. (XI. 20.) Kormányrendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről

C. Miniszteri rendeletek

15/1998. (III. 31.) MKM rendelet a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekeltségnövelő támogatásáról

D. Szankcionáló rendelkezések

BTK 2012. évi C. tv. vonatkozó paragrafusai:

153§ védett tulajdon elleni támadás

357§ a műemlékek vagy kulturális javak megrongálása

358§ védett kulturális javakkal való visszaélés

370§ lopás

371§ rongálás

378§ jogtalan elsajátítás

379§ orgazdaság

A szabálysértésekről a 2012. évi II. tv. 177. § (1) bekezdés a) pontja.

4. Általános régészeti bevezető

A jelenleg ismert régészeti lelőhelyek természetszerűen igazodnak az egykori táj felszíni viszonyaihoz. A múltban a megtelepedésre alkalmas helyek egyrészt szorosan követték a felszín adta lehetőségeket, másrészt kiválasztásuk könnyebb hozzáférést biztosított a különböző nyersanyag- és erőforrásokhoz. Ezek a dimenziók lényegében meghatározzák a lelőhelyek fekvését és kiterjedését. Az Alföld sík területei, (folyószabályozást megelőzően) vizekben gazdag folyóvölgyei, az azokat kísérő laposabb térszínek mind-mind alkalmasak voltak a régebbi korok emberei számára a megtelepedésre.

A törvényi szabályozás szerint: „Régészeti lelőhely: az a földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatók, és amelyet a hatóság nyilvántartásba vett.” (2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről [Tv.], 7. §. 35.) „A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el.” (Tv. 19. §. 2)

Régészeti érdekű terület „valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető.” (Tv. 7. § 29.) A régészeti érdekű terület tehát olyan földrajzilag körülhatárolható

terület, amelyen bár egyértelmű adattal nem rendelkezünk róla, mégis nagy eséllyel számíthatunk régészei lelőhely(ek) előkerülésére. A megfogalmazás inkább tekinthető átmeneti munkafogalomnak, ugyanis minden potenciális terület addig számít régészeti érdekű területnek, amíg egyértelműen ki nem derül, hogy vannak vagy nincsenek rajta régészeti lelőhelyek.

A most rendelkezésre álló adatok számba vétele mellett az érvényes 2001. évi LXIV. kulturális törvény és e tárgyban született egyes rendeletek vonatkozó előírásait, valamint a Kormányhivatal Építésügyi és örökségvédelmi hivatal szakhatósági állásfoglalásait a kulturális örökség e részének megőrzése érdekében kiemelt figyelemmel, mindenben maradéktalanul szükséges betartani.

Ez a már ismert lelőhelyek területén azt jelenti, hogy csak olyan, esetleg földmunkával is járó változtatásokra kerülhet sor, amely az adott régészeti lelőhelyet nem veszélyezteti, illetve amely során biztosított a régészeti örökség bármely részének előzetes vagy folyamatos megmentése (régészeti helyszíni felügyelet, próbafeltárás, megelőző feltárás), továbbiakban a régészeti lelőhely továbbra is hozzáférhető marad.

A még nem ismert, de esetlegesen a jövőben előkerülő régészeti lelőhelyek vonatkozásában ugyanakkor azt kell szem előtt tartani, hogy a váratlanul előkerülő leleteket a szabályoknak megfelelően a helyi jegyzőnek és a területileg illetékes, vármegyei hatókörű városi múzeumnak (Egri Dobó István Vármúzeum, 3300-Eger, Vár köz 1. Tel.: +36/36/312-744) bejelentés, a terület érintetlenségét a régész szakember helyszíni szemléjéig biztosítsák, és a mentőfeltárás elvégzését lehetővé tegyék.

5. A terület régészeti vizsgálatának módszerei

Heves vármegyében tervezetten végzett szisztematikus régészeti terepbejárásra és lelőhelyfelderítésre csupán szórványosan, elsősorban nyomvonalas beruházásokat megelőzően került sor. A régészeti topográfiára vonatkozó adatok kezdetben véletlenszerűen előkerülő leletek gyűjtéséből, utóbb szervezett és irányított keretek között végzett régészeti feltárásokból, leletmentésekből, leletbejelentésekből, legújabban hatástanulmányok, előzetes régészeti dokumentációk és régészeti megfigyelések terepi munkafolyamataihoz kapcsolódóan származnak.

Jelen hatástanulmány szempontjából érintett település közigazgatási területén szisztematikus régészeti terepbejárásra és ásatásra mindeddig nem került sor, így topográfiai ismereteink korlátozottak. A tanulmány elkészítéséhez Heves vármegye régészeti topográfiájára vonatkozó szakirodalmat (lásd irodalomjegyzék) használtuk fel elsődleges kiinduló pontként. Emellett a területre vonatkozó közhiteles nyilvántartás adatait kértük meg (lekérdezés dátuma: 2025. június 20.), valamint a Magyar Nemzeti Múzeum adatbázisát. A szakirodalmi adatok összegyűjtését követően régészeti terepbejárás/helyszíni szemle módszerét alkalmazva jártuk be

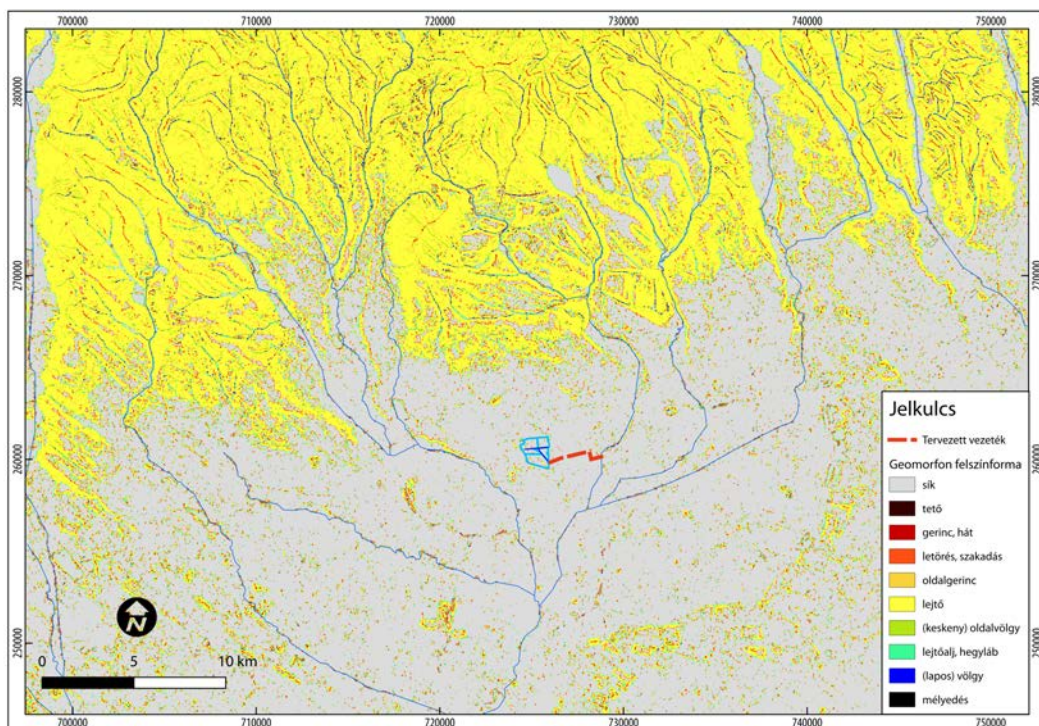
és dokumentáltuk a beavatkozási terület tervezett munkáinak közvetlen környezetét. A terület bejárasi útvonalát kézi GPS-sel rögzítettük.

Bizonyos régészeti lelőhelyek jellegükből adódóan régészeti terepbejárás módszerével nem felderíthetőek (pl. olyan régészeti korú temetők, melyek intenzív mezőgazdasági művelés által nem bolygatott területeken találhatóak). Ugyanakkor bizonyos területek (földrajzi adottságait tekintve, helységnév alapján) régészeti érdekű területnek minősülhetnek, vagyis régészeti lelet előfordulása várható.

A tanulmány alábbi fejezeteiben a terület földrajzi-régészeti szempontú leírása, valamint az adattári információk, szakirodalmi adatok és a helyszíni bejárás során megfigyelt jelenségek ismertetése következik. A tanulmányban szereplő adatok csak a jelenlegi kutatási állapotot (2025. június) jelzik, így az adatsor a későbbiek folyamán még bővíthet.

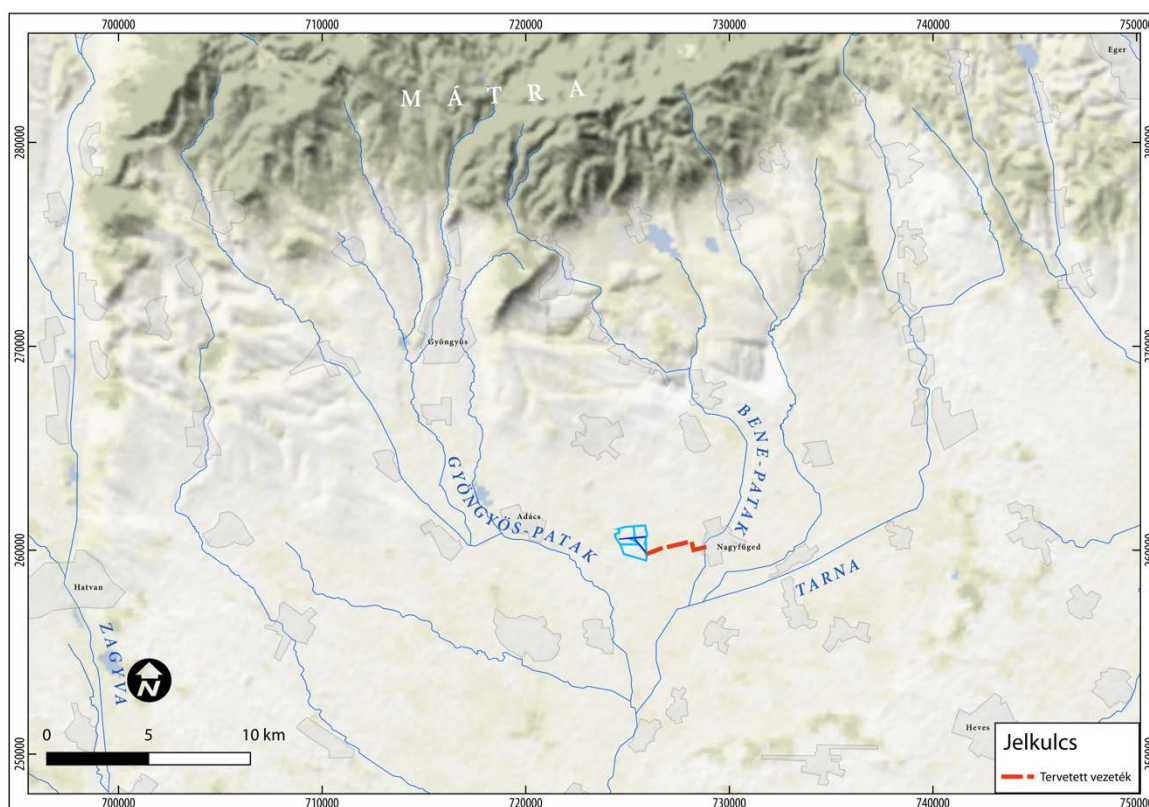
6. A vizsgált terület földrajzi bemutatása

Adács és Nagyfűged települések Magyarország keleti részén helyezkednek el, közigazgatásilag Heves vármegye Gyöngyösi járásában, földrajzilag a Gyöngyösi-sík kistáján találhatóak (Magyarország Kistájainak Katsztere 2010; 1.9.21). Morfológiailag teraszos hordalékkúpsíkság, 93 és 135 méter tszf. átlag magassággal. (1. ábra).

1. ábra: A beruházás területe és tágabb környezetének geomorfológiai vázlata

Az Észak-alföldi-hordalékkúpsíkság kistájai – így a Gyöngyösi-sík, valamint a Hevesi-sík – valójában a medenceperemi teraszos hordalékkúpsíkságok típusába tartoznak. Az észak-magyarországi-középhegységéből kifutó vízfolyások a pleisztocén folyamán az Alföld északi sávjában építették ki hordalékkúpjaikat. A Gyöngyösi-síkon a Mátrából érkező vízfolyások (Ágói-patak, Gyöngyös, Bene-patak, Tarnóca) és a Tarna akkumulálta hordalékát (vö. 2. ábra). A pleisztocén végén ezek a vízfolyások belevágódtak saját hordalékkúpjukba ártéri síksággá formálva környezetüket. A megmaradt hordalékkúp-felshíneket már a szél alakította tovább futóhomokformákat vagy löszös takarókat létrehozva. A Gyöngyösi-sík Tarna-menti és Tarnától nyugatra eső részét az ártéri síkságokra jellemző holt medrek és morotvák tagolják. A terület talajtani szempontból igen változatos, hiszen a fő talajtípusokból kilenc nagyobb, négy kisebb kiterjedésben fordul elő. A térség talajainak jelentős része (53%) szikes, vagy sóhatás alatt áll. Ezek nagy része (összesen 35%) szolonyeces réti talaj. A Gyöngyösi-síkot nagyfokú vízszegénység jellemzi, a térségben csak néhány jelentősebb felszíni vízfolyás található. Ezek a Laskó-patak, a Hanyi-ér, a Bene-patak, a Tarna és a Tarnóca, amelyek napjainkban szinte teljes hosszukon gátak között, szabályozottan folynak, így a környezetükre csekély hatást gyakorolnak. Ezen vízfolyások mellett több kisebb csatorna található, amelyek a korábbi évek gyakorlata szerint inkább csak a vízelvezetést szolgálják.

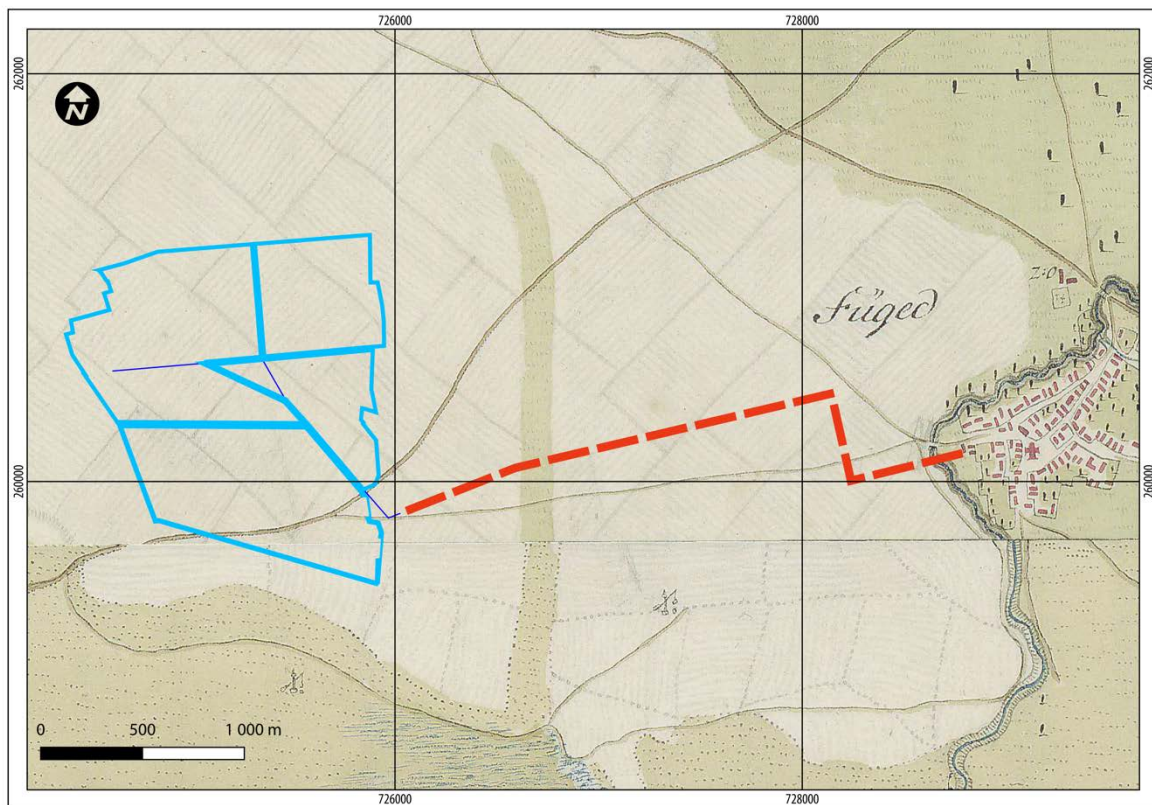

2. ábra: A beruházás területe és tágabb környezetének áttekintő térképe a fő vízfolyásokkal

A mélyedésekben, illetve a régi holtágak helyén – a csapadék függvényében, leginkább tavasszal, nyár elején – kisebb-nagyobb időszakos vízállások jelenhetnek meg, melyek később, a nyári melegebb periódusban kiszáradnak. A kistáj mintegy 60%-a szántóföldi művelés alatt áll, a gyepterületek aránya mindössze 12%. Az erdőterületek szinte teljesen eltűntek, néhány 10 ha-nál nagyobb tömb elszórtan helyezkedik el a területen, melyek kivétel nélkül telepített erdők.

7. A vizsgált terület és közvetlen környezetének történeti-régészeti bemutatása

Adács község közigazgatási területén a közhiteles nyilvántartás (IVO) 15 (4. ábra), Nagyfüged közigazgatási területén 17 régészeti lelőhelyet tart számon (6. ábra). Adács külterületén az első ismert lelőhely 1972-ben került elő, az Adács-Mérges-patak (LH azonosító 49336) lelőhelyen Fodor László 1972-ben csontvázas szarmata és preszkíta sírokat tárt fel.

3. ábra: Nagyfüged település az I. katonai felmérés térképszelvényén

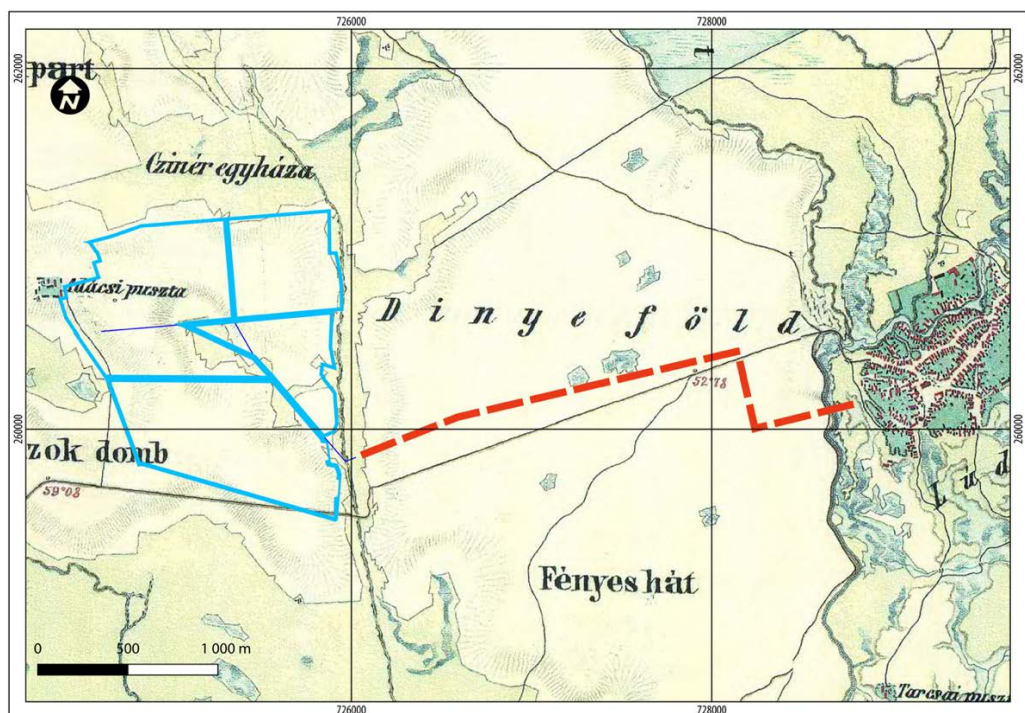
Ezt követően elsősorban nyomvonalas beruházások kapcsán kerültek elő régészeti leletek és jelenségek. A MOL-vezeték nyomvonalán több lelőhely is ismertté vált, részben terepbejárások, részben feltárások révén, melyek a neolitikumtól a későközépkorig szolgáltatott topográfiai és régészeti adatokat (LH azonosító számok: 63658, 54059, 54060, 54061, 54081, 63662). Szintén nyomvonalas beruházás (Hatvan-Miskolc, valamint Vámosgyörk-Gyöngyös vasútvonal fejlesztése) előzetes régészeti munkái során került elő néhány régészeti lelőhely (80697, 80699,

91163, 98895, 98897). Ezek közül csupán két lelőhely esik a tervezési területre (LH azonosító számok: 54061 és 63662).

Az I. és II. katonai felmérés térképein a tervezési területen sem települések, sem egyéb, régészeti releváns objektumok (pl. halom), valamint történeti emlékek (híd, kereszt stb.) nem szerepelnek. Csúpn két egykori földutat, néhány víznyerőt, valamint az egykori folyómedreket és meanderjeit ábrázolták (3. és 5. ábra).

Lelőhely	Település	Név	Korszak	Jelenség	Tevékenység
49336	Adács	Mérges patak	Szarmata, preszkíta	Temető	Feltárás (1972)
54059	Adács	Külső-Mérges-patak II.	Árpád-kor	Település	Ásatás (2005)
54060	Adács	Külső-Mérges-patak III.	Neolit, középkor	Település	Ásatás (2005)
54061	Adács	Szilos-oldal I.	Neolit, rézkor, kelta, szarmata, középkor	Település	Ásatás (2005)
54081	Adács	Mancsos-rét	Neolit, kelta, szarmata, középkor	Település, sír (neolit)	Ásatás (2005)
63658	Adács	Külső - Mérges-patak I.	Neolit, középkor	Település	Terepbejárás (2004)
63662	Adács	Szilos - oldal II.	Rézkor, bronzkor, kelta, szarmata	Település	Ásatás (2005)
80697	Adács	Karácsondi- szög, MÁV Viteco 20. lh.	Szarmata, középkor	Település	Terepbejárás (2012)
80699	Adács	Rován, MÁV Viteco 21.	Őskor	Település	Terepbejárás (2009)
91163	Adács	Mérges-patak II.	Árpád-kor	Település	Terepbejárás (2016)
96033	Adács	Külső-Mérges-patak IV.	Árpád-kor, középkor	Település	Terepbejárás (2019)
98895	Adács	Halászi útra járó-dűlő	Vaskor	Település	Terepbejárás (2022)
98897	Adács	Rován	Neolit, vaskor, szarmata	Település	Terepbejárás (2022)

4. ábra: Adács település ismert régészeti lelőhelyeinek összefoglaló táblázata

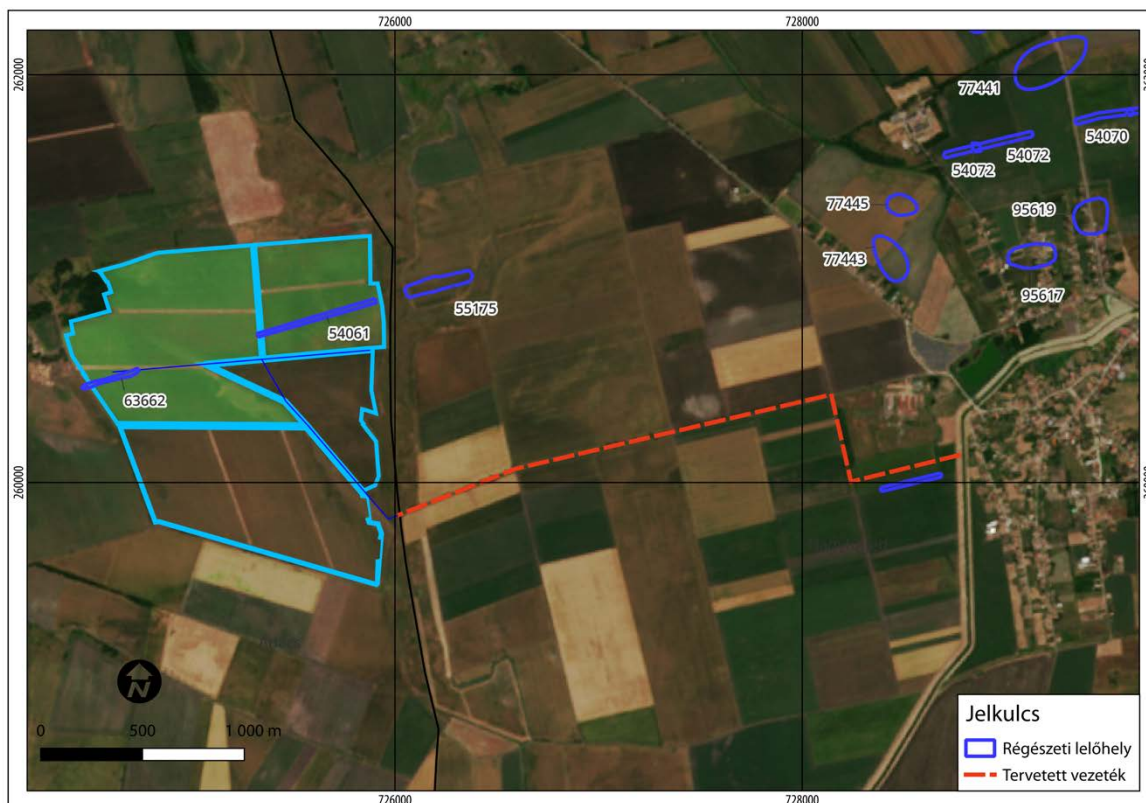

5. ábra: Nagyfüged település a II. katonai felmérés térképszelvényén

LH. az.	Település	Név	Korszak	Jelenség	Tevékenység
49896	Nagyfüged	Ejzella	Neolit; rézkor; kelta; szarmata; Árpád-kor; középkor	Település	Terepbejárás (1992, 1993); Ásatás (1994, 1999)
54070	Nagyfüged	Malomi-rész	Neolit; kelta	Település	Terepbejárás (2004); Ásatás (2005)
54072	Nagyfüged	Anna-major	Rézkor; bronzkor; szkíta	Település	Terepbejárás (2004); Ásatás (2005, 2006)
55175	Nagyfüged	Dudás-föld	Avar	Település	Terepbejárás (2004); Ásatás (2005)
63786	Nagyfüged	Nagyúti-dűlő	Vaskor; szarmata; középkor	Település	Terepbejárás (2004); Ásatás (2005)
77441	Nagyfüged	Napraforgós	Neolit; bronzkor, kelta; középkor	Település	Terepbejárás (2007)
77443	Nagyfüged	Újsor 1.	Kelta	Település	Terepbejárás (2007)
77445	Nagyfüged	Újsor 2.	Szkíta	Település	Terepbejárás (2007)
77447	Nagyfüged	Benepart 1.	Neolit; középkor	Település	Terepbejárás (2007)
77449	Nagyfüged	Benepart 2.	Rézkor; szarmata	Település	Terepbejárás (2007)
77451	Nagyfüged	Sárhídi-csárda	Szarmata	Település	Terepbejárás (2007)
77453	Nagyfüged	Fügedi-malom	Újkor	Malom	Terepbejárás (2007)
77455	Nagyfüged	Majzik 1.	Neolit; bronzkor; szarmata	Település	Terepbejárás (2007)
77457	Nagyfüged	Majzik 2.	Szarmata	Település	Terepbejárás (2007)
77459	Nagyfüged	Kisfügedi-dűlő	Bronzkor; szarmata	Település	Terepbejárás (2007)
95617	Nagyfüged	Zalka Máté utca	Őskor; szarmata; középkor	Település	Terepbejárás (2019); megfigyelés (2023)
95619	Nagyfüged	Ady Endre út	Bronzkor; Avar	Település	Terepbejárás (2019)

6. ábra: Nagyfüged területén ismert régészeti lelőhelyek összefoglaló táblázata

Nagyfüged területén a legkorábban ismert régészeti lelőhelyek nyomvonalas beruházásokat megelőző régészeti tevékenységek kapcsán kerültek elő (vö. 6. ábra), így az M3 autópálya építését megelőző feltárásokon (LH azonosító: 49896), ezt követően a MOL nyomvonalvezeték régészeti munkái során (LH azonosító: 54070, 54072, 55175, 63786), utóbb pedig szennyvíz és optikai kábel fektetése során (LH azonosító: 95617, 95619). Néhány lelőhely célzott, tudományos-topográfiai kutatás által került nyilvántartásba (LH azonosítók: 77441, 77443, 77445, 77447, 77449, 77453, 77455, 7457, 77459).

7. ábra: A tervezési terület a nyomvonallal

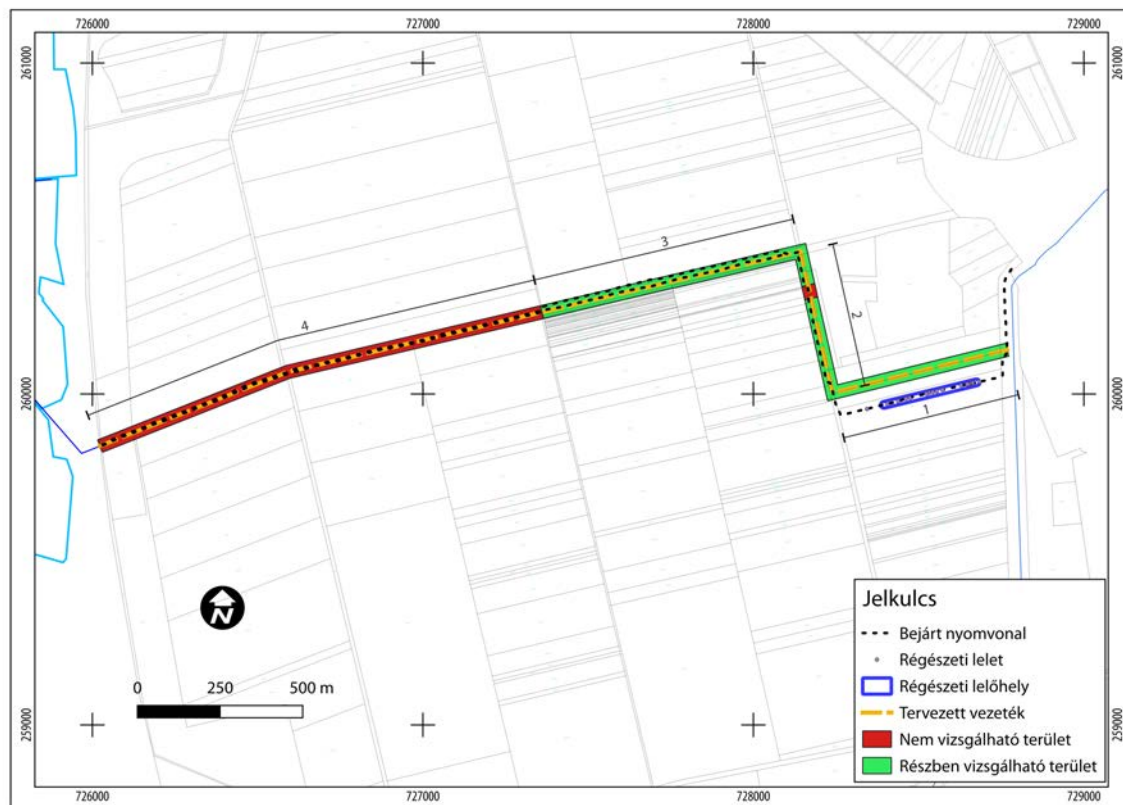
8. Az érintett területek és közvetlen környezetük örökségvédelmi szempontú vizsgálata

Az öntözésfejlesztési beruházás két eltérő beavatkozással érintett területre terjed ki (7-8. ábra), melynek hatásvizsgálatát az alábbiakban adjuk.

1. sz. terület: Adács közigazgatási területén található, öntözendő terület.

Jelenlegi állapot

Az öntözendő terület Adács külterületén, a település keleti határában található, mintegy 195 ha kiterjedésű területen. A terület növényzettel fedett volt, a közhiteles nyilvántartásban szereplő régészeti lelőhelyek (LH azonosító száma: 54061 és 63662) azonosítása, kiterjedésének pontos megállapítására nem volt mód.

8. ábra: A nyomvonal bejárása (2025.06.18.)

Beavatkozás célja

A terület megfelelő vízellátása, mobil öntözőrendszer kialakítása.

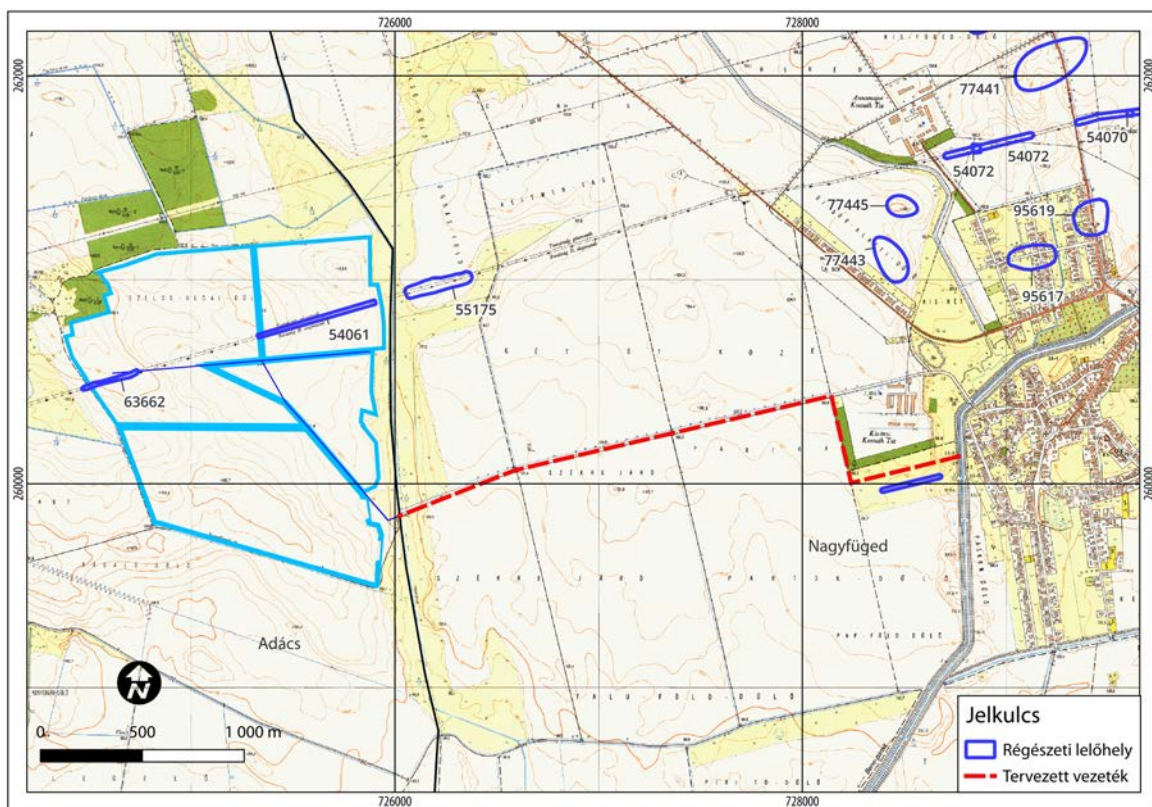

9. ábra: Az öntözendő terület Nagyfüged határából fotózva

A helyszíni régészeti vizsgálat eredménye

A terület növényzeti fedettsége miatt régészeti terepbejárás módszerével nem volt vizsgálható, a felszín sűrű, vastag talajtakaró növényzettel fedett (vö. 9. ábra).

A területet a növényzeti fedettség miatt nem volt lehetőségünk bejárni, így sem régészeti jelenséget, sem régészeti leletet a felszínen megfigyelni nem tudtunk. A tervezési területen ismert régészeti lelőhelyek hitelesítését sem tudtuk elvégezni (vö. 10. ábra). Mivel a beruházás során felszíni, mobil öntözővezetéseket helyeznek el, így földmunkára valószínűleg nem kerül sor. Ennek ellenére, amennyiben a kivitelezés során bármilyen, akár előkészítő tereprendezésre kerülne sor, úgy azt fokozott figyelemmel kell végezni és amennyiben régészeti objektumra vagy leletre utaló jelenség előkerül (pl. átégett agyagdarabok, sötétebb elszíneződésű foltok, csontok stb.) a munkákat a felfedező vagy a tevékenység felelős vezetője köteles azonnal abbahagyni, és a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni. Amennyiben a régészeti érintettség megállapítást nyer, úgy a meghatározott régészeti munkát a jogszabályban meghatározott módon, a régészeti feladatellátásra jogosult intézmény, írásbeli szerződés vagy megrendelő alapján láthat el.

10. ábra: A tervezési terület EOV térképre vetítve a környék régészeti lelőhelyeivel

2. sz. terület: Nagyfűged közigazgatási területén nyomócsővezeték fektetés

Jelenlegi állapot

A vezeték nyomvonala részben növényzettel fedett területen (haszonnövény), részben meglévő földút mentén halad. A földúton több helyen szemétlerakás, egy szakaszon mélyebb vízelvezető árok kíséri.

Beavatkozás célja

A vízkivétel és az öntözendő terület között 3,2 km hosszúságban föld alatti nyomócső létesítése. A tápvezeték megépítése földmunkával jár, amelynek nyomvonala kb. 1 méter széles és 1,5 méter mély.

A helyszíni régészeti vizsgálat eredménye

A nyomvonal, annak növényzeti fedettsége miatt régészeti terepbejárás módszerével csak részlegesen volt vizsgálható. Az első szakaszon (Bene-pataktól az É-D-i irányú földútig) a területet őszi vetésű gabona fedte, bejárásra teljesen alkalmatlan volt (11. ábra).

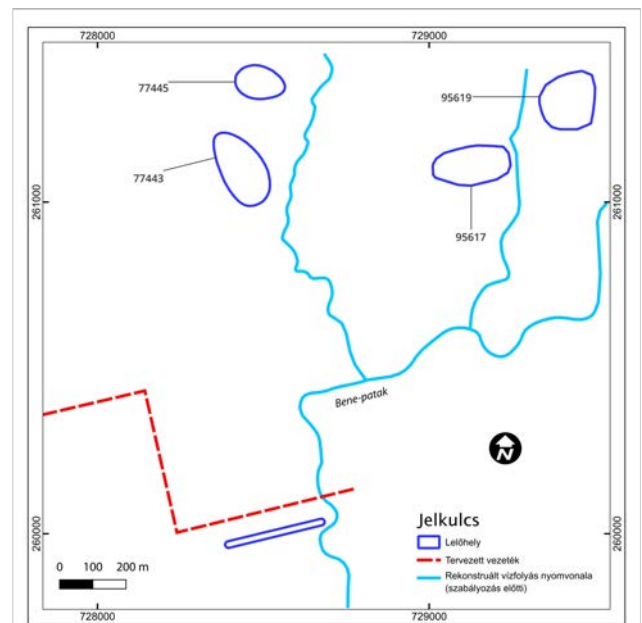
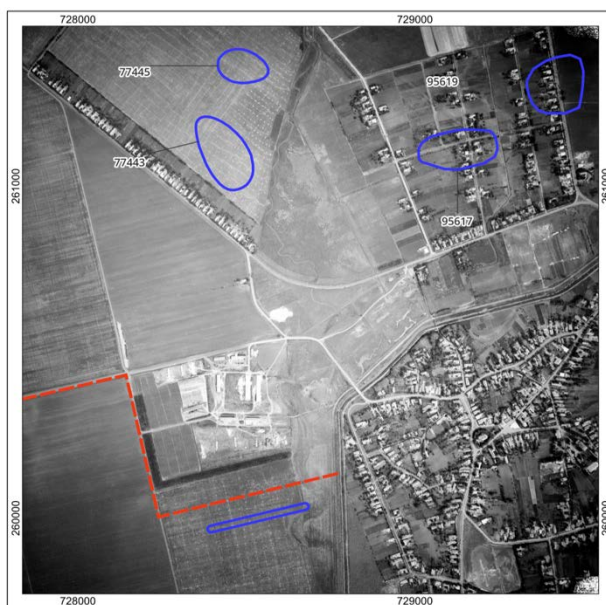
11. ábra: A nyomvonal első szakasza a gabonátlában

Ezért a bejárást a nyomvonallal párhuzamosan, attól 50 méterrel déli irányba, a gabonátábla és napraforgótábla váltásánál, a két haszonnövényt elválasztó sávban végeztük el (vö. 12. ábra).

12. ábra: Az első nyomvonalszakasszal párhuzamos bejárt terület

A növényzeti fedettség ellenére a Bene-patak egykori medrét nyugatról kísérő enyhe dombvonulaton (13. ábra) szórvány kézzel formált kerámiát gyűjtöttünk. Néhány töredék jellegzetes pelyvás soványítású, újkőkori töredék, talán ehhez a korszakhoz tartozik egy kovatöredék is (14. ábra).

14. ábra: Nagyfüged - Bene patak medre a folyószabályozás előtt (b: légifotó 1968; j: vektorizált vázlat)

14. ábra: Az előkerült leletek

A sűrű növényzet (gaz, parlagfű) miatt a lelőhely kiterjedését északi és déli irányban lehatárolni nem tudtuk.

A tervezett vezeték második szakasza (15. ábra) az ÉNy-DK irányú földút mentén halad, régészeti módszerrel az utat nyugatról határoló földterületeket tudtuk bejárni, a tervezett nyomvontól kb. 5-7 méteres távolságban. A parcellákat kivétel nélkül haszonnövények fedték, részben napraforgó, részben lucerna, részben teljes fedettséget adó gabona, közepesen jó látási viszonyok mellett régészeti leletet vagy jelenséget nem tudunk azonosítani.

15. ábra: A nyomvonal második szakasza

A nyomvonal harmadik szakasza az Adács felé vezető földút északi oldalában fut, itt szintén az utat kísérő mezőgazdasági művelés alá eső területet jártuk be, a földút tengelyétől északra kb 5-7 méteres távolságban. A területen kukorica, részben gabona található, közepesen jó látási viszonyok mellett régészeti leletet vagy jelenséget nem tudtunk azonosítani (16. ábra).

16. ábra: A nyomvonal harmadik szakasza

A nyomvonal utolsó szakaszán, mintegy 1,4 km hosszan a földút mindkét oldalában növényzettel fedett volt, elsősorban gabonával, egy szakaszon elkerített műveletlen résszel, ezért régészeti terepbejárás módszerével vizsgálni nem lehetett (17. ábra).

17. ábra: A nyomvonal harmadik szakasza

A terepbejárás során lokalizált és azonosított régészeti lelőhely, valamint az ismert földrajzi-történeti-régészeti adatok alapján Nagyfűged közigazgatási területén további régészeti lelőhely, régészeti korú jelenség és lelet előkerülése várható.

A helyszíni szemlén, a nyomvonal bejárása során regisztrált régészeti lelőhelyen (1. nyomvonalszakasz, 8. ábra) tervezett földmunkával járó tevékenység érinti a régészeti örökség ingó és ingatlan elemeit. Ezért a területen még fellelhető régészeti emlékek megismerésének érdekében a beruházás földmunkáinak megkezdése előtt régészeti szakfeladat elvégzése indokolt. Az előzetes terepbejárásunk alapján azt állapítottuk meg, hogy a felszíni leletszóródás viszonylag kis intenzitású. Tekintettel arra, hogy szélességét tekintve kisebb kiterjedésű nyomvonalas létesítményről van szó, ezért a régészeti megfigyelés mellett végzendő gépi munkával történő humuszosítás alkalmazását javasoljuk. A régész felügyelete mellett végzett humuszosítás során, régészeti jelenségek előkerülése esetén a leleteket és jelenségeket régészeti megfigyelés keretén belül végzett régészeti bontómunkával kell feltárni és dokumentálni. Ennek költségeit, azaz a gépi földmunka költségét, és a régészeti megfigyelés általános költségét (8 000 Ft + áfa / óra, illetve legalább 36 000 Ft + áfa / 8 órás munkanap) a tulajdonos-beruházó köteles viselni, szintén a 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet 8. melléklete alapján.

Azokon a vezetékszakaszokon, ahol régészeti terepbejárással a területet nem tudtuk vizsgálni, ott az előkészítő tereprendezést, valamint a kivitelezés földmunkáit fokozott figyelemmel kell kísérni, és amennyiben régészeti objektumra vagy leletre utaló jelenség előkerül (pl. átégett agyagdarabok, sötétebb elszíneződésű foltok, csontok stb.) a munkákat a felfedező vagy a tevékenység felelős vezetője köteles az általa folytatott tevékenységet azonnal abbahagyni, és a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni. Amennyiben a régészeti érintettség megállapítást nyer, úgy a meghatározott régészeti munkát a jogszabályban meghatározott módon, a régészeti feladatellátásra jogosult intézmény, írásbeli szerződés vagy megrendelő alapján láthat el.

A 2001. évi kulturális örökségvédelmi tv. értelmében az alábbi szabályokat kell a beruházási területen alkalmazni:

A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el (Kult. tv. 19. § (2) bekezdés).

A régészeti feltárások költségeit - a mentő feltárás, valamint a 23/F. § (7) bekezdésében foglalt eset kivételével - a 10. § (1) bekezdésére figyelemmel annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kult. tv. 19. § (3) bekezdés).

A régészeti feladatellátás hatósági ár alapján végezhető. A régészeti feladatellátásra vonatkozó hatósági ár képzésének szabályait, az alkalmazható legmagasabb ár mértékét, valamint a

régészeti feladatellátással összefüggő költségtételek figyelembevételének részletes szabályait kormányrendelet határozza meg. (Kult. tv. 19. § (4) bekezdés).

A régészeti feltárás - jogszabály eltérő rendelkezése hiányában - feltárási engedély alapján végezhető. Az engedélyt a hatóság adja ki. A hatóság régészeti örökségvédelmi indokok alapján az engedélyt azonnal végrehajthatóvá nyilváníthatja (Kult. tv. 20. § (1) bekezdés).

Ezért amennyiben földmunkákra kerülne sor, úgy fokozott figyelemmel kell kísérni az előkészítő tereprendezést, a közművek és ehhez kapcsolódó műtárgyak elhelyezését. Amennyiben ezek során régészeti objektumra vagy leletre utaló jelenség előkerül (pl. átégett agyagdarabok, sötétebb elszíneződésű foltok, csontok stb.) a munkákat a felfedező vagy a tevékenység felelős vezetője köteles az általa folytatott tevékenységet azonnal abbahagyni, és a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni. Amennyiben a régészeti érintettség megállapítást nyer, úgy a meghatározott régészeti munkát a jogszabályban meghatározott módon, a régészeti feladatellátásra jogosult intézmény, írásbeli szerződés vagy megrendelő alapján láthat el.

A 2001. évi kulturális örökségvédelmi tv. értelmében az alábbi szabályokat kell a beruházási területen alkalmazni:

A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el (Kult. tv. 19. § (2) bekezdés).

A régészeti feltárások költségeit - a mentő feltárás, valamint a 23/F. § (7) bekezdésében foglalt eset kivételével - a 10. § (1) bekezdésére figyelemmel annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kult. tv. 19. § (3) bekezdés).

A régészeti feladatellátás hatósági ár alapján végezhető. A régészeti feladatellátásra vonatkozó hatósági ár képzésének szabályait, az alkalmazható legmagasabb ár mértékét, valamint a régészeti feladatellátással összefüggő költségtételek figyelembevételének részletes szabályait kormányrendelet határozza meg. (Kult. tv. 19. § (4) bekezdés)

A régészeti feltárás - jogszabály eltérő rendelkezése hiányában - feltárási engedély alapján végezhető. Az engedélyt a hatóság adja ki. A hatóság régészeti örökségvédelmi indokok alapján az engedélyt azonnal végrehajthatóvá nyilváníthatja (Kult. tv. 20. § (1) bekezdés).

9. Összefoglalás

A tervezési területen és közvetlen környezetükben (250 m pufferzóna) – az eddig hozzáférhető előzetes régészeti adatok, valamint a nyomvonal bejárása során regisztrált leletek alapján összesen három régészeti lelőhely ismeretes. A helyszíni szemlénk során regisztrált régészeti lelőhelyen (1. nyomvonalszakasz, 8. ábra) tervezett földmunkával járó tevékenység érinti a régészeti örökség ingó és ingatlan elemeit. Ezért a területen még fellelhető régészeti emlékek megismerésének érdekében a beruházás földmunkáinak megkezdése előtt régészeti szakfeladat

elvégzése indokolt. Az öntözendő területen korábban ismertté vált két lelőhelyen – jelen ismereteink alapján – nem terveznek földmunkákat, így a régészeti örökség elemei nem sérülnek. Amennyiben a tervek módosításra kerülnek és az öntözendő területen 30 cm-et meghaladó földmunkákra sor kerül, úgy azt már a tervezési szakaszban jelezni kell a szakhatóságnak.

Természetesen nem zárható ki, hogy a nyomvonalszakasz további részén, amelyeken a növényzeti fedettség miatt régészeti jelenséget nem regisztráltunk, régészeti lelet, szórvány jelenség vagy lelőhely kerül elő, köszönhetően elsősorban a jó földrajzi adottságoknak, valamint a terület geomorfológiájának.

Az örökségvédelmi szempontok érvényesülése értelmében a vonatkozó 2001. évi kulturális örökség védelmében hozott törvény 24. § alapján az alábbi pontokra kiemelten hívjuk fel a figyelmüket:

- (1) A régészeti emlékek és leletek előkerülése esetében is gondoskodni kell a régészeti örökség elemeinek helyszíni megőrzéséről. Ha a helyszíni megőrzésre nincs lehetőség, mentő feltárást kell végezni. Mentő feltárás elvégzésére a kult. tv. 22. § (5) bekezdése szerinti intézmény jogosult.
- (2) Ha régészeti feltárás nélkül régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építető vagy a kivitelező köteles
 - a) az általa folytatott tevékenységet azonnal abbahagyni,
 - b) a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére a 22. § (5) bekezdése szerint feltárásra jogosult intézményt, valamint
 - c) a tevékenységet szüneteltetni, továbbá a helyszín és a lelet őrzéséről - a felelős őrzés szabályai szerint - a feltárásra jogosult intézmény intézkedéséig gondoskodni.

A régészeti érintettséget jelezhetjük közvetlenül az örökségvédelmi hatósági ügyekben illetékes Heves vármegyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztálya felé történő bejelentéssel (3300 Eger, Kossuth Lajos u. 26. Postacím: 3301 Eger, Pf. 216. Telefon: +36 (36) 482-920, E-mail: epites.eger@heves.gov.hu; régészeti referens: Szelesné Ács Csilla +3636482923, E-mail: szelene.acs.csilla@heves.gov.hu)

A hatályos jogszabályok alapján a régészeti feladatellátásra megyei hatókörű városi múzeumként az egri Dobó István Vármúzeum jogosult (3300 Eger, Vár köz 1, Tel.: +3636312-744, E-mail: varmuzeum@egrivar.hu).

Jelen tanulmány kizárólag a jelenleg ismert történeti és régészeti adatok alapján készült (2025. június).

10. Felhasznált szakirodalom

- Bartalos Gyula** Heves vármegye őskora. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Heves vármegye. Bp. 1909. 432-444.
- Dercsényi Dezső-Voigt Pál** Heves megye műemlékei. Magyarország műemléki topográfiája VII. Bp. 1969.
- Dövényi Zoltán** Magyarország kisátjainak katasztere. Budapest, 2010.
- Kalicz Nándor** Heves megye régészeti emlékei. In: Dercsényi-Voigt (szerk.): Heves megye műemlékei. Akadémiai Kiadó, Budapest 1969. 15-39.
- Kemenczei Tibor:** Die Spätbronzezeit in Nordostungarn. Bp. 1984. Arch.Hung. LI.
- Nováki Gyula – Baráz Csaba – Dénes József – Feld István – Sárközy Sebestyén**
Heves megye várai az őskortól a kuruc korig. Magyarország Várainak Topográfiája. 2. Budapest, 2009

11. Nyilatkozat

Alulírott Guba Szilvia nyilatkozom, hogy jelen döntéselőkészítő régészeti hatástanulmány régészeti szakterületi munkarészában szereplő adatok a valóságnak megfelelnek. A javasolt régészeti megoldások eleget tesznek az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

Jelen tanulmány készítője régészeti szakértői tevékenységet folytathat, a Régészeti és Műemléki Szakértői Névjegyzékben szereplő azonosító száma: 17-009. A felsőfokú végzettséget bizonyító oklevél száma: PT C 005544 19/2000.

Szécsény, 2025. június 25.

Guba Szilvia